
Juni 2014

3D-skrivaren – en uppsjö av möjligheter men inte helt problemfritt

Tekniken för att "skriva ut" tredimensionella föremål med en 3D-skrivare är inget nytt, men i takt med att priserna för tekniken sjunker blir den mer tillgänglig för enskilda. Möjligheterna som öppnas när enskilda har tillgång till 3D-skrivare är fantasieggande, men problematiken kring detta är inte helt okomplicerad. Tekniken och dess nya användningsområden väcker även många frågor, inte minst om immateriella rättigheter. Vad bör man tänka på här som rättighetshavare?

I industrin har man framställt föremål med 3D-skrivare i över 20 år. Det som gör 3D-skrivare mer aktuella nu än någonsin är att material och teknik har utvecklats så att det går att tillverka skrivare som är billiga nog att säljas till enskilda. Även om en standardmodell fortfarande kostar över 10 000 kronor sjunker priset ständigt samtidigt som intresset och efterfrågan ökar. Veckans Affärers nätupplaga va.se rapporterade den 8 april i år att den lilla amerikanska tillverkaren M3D räknar med att nästa år kunna erbjuda en skrivare för 1500 kronor. Det låga priset bidrog troligen till att göra bolagets crowdfunding via Kickstarter till en stor framgång, när man drog in 860 000 dollar på knappt ett dygn.

Tekniken bakom 3D-skrivare

Tekniken bakom utskrift av tredimensionella föremål i en 3D-skrivare är inte svår att förstå. Föremålen framställs av plast, som lagras som tråd på en rulle (inom industrin används även andra material). Tråden matas fram till det rörliga skrivarhuvudet, där den hettas upp till smältning och ringlas ut på skrivarens bottenyta. Där bildar den ett tunt lager, någon tiondels millimeter eller mindre, med formen hos det önskade föremålets bottenyta. Ovanpå detta läggs ett nytt lager och därefter successivt flera lager, lika tunna och med ytan hos det önskade föremålets tvärsnitt, tills sista lagret är utlagt och föremålet är färdigt. Tekniken medger att man kan skapa tredimensionella föremål med håligheter och rörliga delar som vore dyra, svåra eller omöjliga att tillverka på annat sätt.

Det utskrivna föremålets utseende bestäms av en förlaga, en s.k. CAD-ritning (Computer Aided Design), i form av en datafil. Det finns åtskilliga CAD-program för skapande av tredimensionella föremål, och möjligheten ges därför att själv kunna

Juni 2014
**3D-skrivaren –
en uppsjö av
möjligheter
men inte helt
problemfritt**

formge föremål som sedan kan framställas i 3D -skrivaren. Tekniken med CAD-ritningar och CAD-program ger emellertid också möjligheten att framställa kopior av existerande föremål med hjälp av förlagor som hämtats från andra, till exempel genom nedladdning via Internet.

Vilka immateriella rättigheter kan aktualiseras?

Ett föremål kan innehålla eller utgöra en teknisk lösning som är en uppfinning och som skyddas av ett patent. Patentskyddet får betydelse vid 3D-utskrift av föremål om det framställda föremålet utgör eller innehåller en patentskyddad uppfinning. Föremålet kan samtidigt ha ett utseende eller en formgivning som är skyddad. Själva den förlaga, eller CAD-ritning, som laddas ned för att instruera 3D-skrivaren är dessutom en digital fil som är föremål för upphovsrättsligt skydd som sådan. Utöver det kan det finnas ett skydd för de grafiska uttryck som CAD-ritningen ger upphov till om man öppnar den i en dator.

Upphovsrätt är, när det gäller föremål, ett efterbildningsskydd för så kallad brukskonst. Liksom patentskyddet aktualiseras det upphovsrättsliga skyddet redan vid framställningen av föremålet och det kan alltså alltid få betydelse vid 3D-utskrift. Det är tillåtet att framställa enstaka exemplar av upphovsrättsligt skyddade föremål för eget bruk, men rätten är starkt begränsad.

Mösterskydd är ett skydd för ett registrerat utseende. Mösterskydd blir aktuellt vid själva framställningen av det skyddade föremålet eftersom tillverkning utgör mönsterintrång och skyddet kan alltså alltid aktualiseras vid 3D-utskrift.

Det är även möjligt att erhålla varumärkesskydd, s.k. utstyrselskydd, för ett föremåls utseende. Varumärkesskyddet blir dock aktuellt först när framställaren i näringsverksamhet marknadsför eller säljer föremålet. Det gör att varumärkesskyddet inte nödvändigtvis aktualiseras vid 3D-utskrifter.

Slutligen kan även marknadsrätten ge skydd för ett föremåls utseende. Det är inte tillåtet att marknadsföra och sälja ett föremål som är förväxlingsbart med någon annans kända och särpräglade produkt. Marknadsrättsligt skydd blir bara aktuellt om den som framställt ett föremål med 3D-utskrift också marknadsför det i ett kommersiellt syfte.

Hur vet man om en produkt har immaterialrättsligt skydd?

Patentskydd, mösterskydd och varumärkesskydd är registrerbara skydd, men möjligheterna att ta reda på om skydd för en viss produkt finns är begränsade för den som saknar särskild erfarenhet av att söka i aktuella register. Upphovsrätt uppkommer automatiskt och kan inte registreras i något offentligt register i Sverige. Detta gör det mycket svårt för den som inte har stor erfarenhet att avgöra om ett föremåls design

Juni 2014
**3D-skrivaren –
en uppsjö av
möjligheter
men inte helt
problemfritt**

kan vara upphovsrättsligt skyddad. Det marknadsrättsliga skyddet går inte heller att registrera och för att avgöra om skydd kan anses föreligga krävs ingående kunskap om huruvida "originalen" på marknaden är kända och särpräglade. Det kan alltså vara mycket svårt för "utskrivaren" att avgöra om det finns ett patent- eller designskydd för ett utskrivet föremål eller inte.

Märkning av något slag skulle kunna minska risken för att föremål framställs utan rättighetshavarens tillåtelse, och har också betydelse för möjligheten att få skadestånd om sådan framställning ändå sker.

Vad bör rättighetshavare tänka på?

Erfarenheten från andra nedladdningsdiskussioner visar att det är runt immateriella rättigheter som slaget står mellan nya och gamla affärsmodeller. För musikindustrin tog det mycket lång tid att utveckla affärsmodeller som möjliggjorde ett enkelt utnyttjande av ny teknik utan att göra upphovsrättsintrång. För filmindustrin gick det betydligt fortare, när den tekniska utvecklingen väl möjliggjorde rimligt snabb nedladdning respektive streaming av film. Affärsmodellerna för föremål rör framställning, försäljning och distribution. Framställning för eget bruk av föremål som någon annan har designat och gjort tillgängligt är ju tillverkning, men kan också betraktas som distribution. Sådan distribution behöver inte ens nå slutanvändaren utan bara sträcka sig till ledet innan, t.ex. återförsäljare eller tjänsteleverantörer som framställer föremål för försäljning till slutanvändare.

Att veta för vad man upplåter sina immateriella rättigheter, i synnerhet i licensavtal, kommer vara en stor utmaning för rättighetshavare framöver. Den som äger en rättighet till ett föremål som kan vara intressant att framställa eller distribuera genom 3D-utskrift gör därför klokt i att fundera på hur den ska förhålla sig till denna möjlighet.

Det är inte en djärv gissning att knappast några licensavtal rörande tillverkning, försäljning eller distribution av produkter idag innehåller bestämmelser som reglerar 3D-utskrift. Det som framför allt behöver regleras i licensavtal är rätten att upprätta och sprida CAD-ritningar för 3D-utskrift av sådana föremål som kan tänkas omfattas av licensavtalets rättighetsupplåtelse. Frågan som behöver regleras är främst om det ska vara tillåtet att ta fram och sprida CAD-ritningar eller inte och, om det ska det, vem som ska ha rätt att göra detta och vilka begränsningar som ska gälla för upprättande och spridning. Naturligtvis följer på detta också frågor om på vilka kommersiella villkor spridning ska få ske. Vidare behöver en licens reglera den eventuella upphovsrätten till själva CAD-ritningen och till de grafiska uttryck den kan ha om man öppnar den på en dator som styr 3D-skrivaren.

Juni 2014
**3D-skrivaren –
en uppsjö av
möjligheter
men inte helt
problemfritt**

Detta väcker i sin tur frågor om märkning och information. Ska CAD-ritningarna vara märkta med information om vilket eller vilka immaterialrättsliga skydd som görs gällande för föremålet och vem som innehar rättigheterna? Hur ska den märkningen se ut? Ska det utskrivna föremålet vara märkt med samma information, eller med delar av den?

Frågorna om märkning och information blir också relevanta för sådana användarlicenser som man kan vilja tillämpa i förhållande till den som laddar ner en CAD-ritning. Sådana användarlicenser, som kan vara av s.k. "click-wrap"-typ, kan tänkas innehålla mer eller mindre detaljerade begränsningar av användningen av ett framställt föremål. Begränsningarna kan, inom ramen för de immaterialrättsliga regleringarna, avse vad som ska anses utgöra privat bruk, vad som gäller för exemplarframställning åt andra än nedladdaren och på vilket sätt – om något – utskrivna föremål får marknadsföras och säljas eller på annat sätt utnyttjas kommersiellt.

En licens kan också tänkas innehålla omfattande friskrivningar från rättighetshavarens ansvar för skador och andra konsekvenser av att föremål satts i omsättning utanför rättighetshavarens och ordinarie distributörens kontroll. Man måste hålla i minnet att ett föremål utskrivet i en 3D-skrivare får samma form som "originalet", men att sådant som material, färg och ytfinish kan skilja sig åt mycket. Materialvalen för 3D-utskift är i dag tämligen begränsade. Detta medför att det troligen under överskådlig tid kommer att vara ovanligt att en köpare förväxlar en utskriven produkt med en originalprodukt. Samtidigt kan man tänka sig att köparen har ungefär samma förväntningar på sådant som hållbarhet och ändamålsenlighet. I den mån detta kan förutses bli ett problem bör ett licensavtal innehålla bestämmelser om riskminimering och riskfördelning i dessa avseenden.

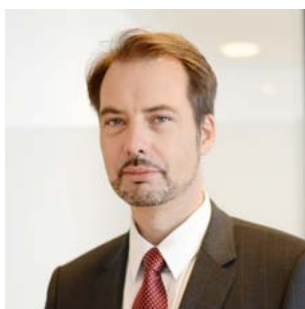
Här aktualiseras förstås också frågan om produktansvar. Detta är inte alltid helt enkelt att reda ut för produkter som tillverkats och distribuerats på traditionellt sätt. Utrymmet och inriktningen för denna artikel tillåter inte någon fördjupning, men man kan vara tämligen säker på att produktansvarsfrågan kan bli ännu lite mer komplicerad för produkter som skrivs ut och distribueras på nya sätt.

Juni 2014**3D-skrivaren –
en uppsjö av
möjligheter
men inte helt
problemfritt****Avslutning**

Den som laddar ner en CAD-ritning från Internet och med hjälp av den framställer ett föremål i en 3D-skrivare löper risk att göra sig skyldig till ett eller flera immaterialrättsliga intrång. Som rättighetshavare kan det därför finnas anledning att fundera över hur märkning av produkter och CAD-ritningar kan ske för att minska risken för att föremål framställs utan rättighetshavarens tillåtelse samt för att öka möjligheten att få skadestånd om sådan framställning ändå sker.

Av de erfarenheter som finns från musik- och filmindustrin kan man dra slutsatsen att det har visat sig vara dyrt och omständigt för rättighetshavare, och knappast lönsamt, att gå efter intrång av denna typ med rättsliga åtgärder. Vi tror därför att det är bättre för många rättighetshavare att hjälpa enskilda till legitim framställning av föremål med hjälp av nya affärsmodeller för tillverknings-, försäljnings och distributionsrättigheter. Det finns redan exempel på distribution av CAD-ritningar för 3D-utskifter genom nedladdning och troligen kommer flera olika affärsmodeller för detta prövas framöver.

Rättighetshavare bör redan nu se över sina licensavtal för att så långt möjligt reglera de möjligheter och begränsningar för 3D-utskrift som man kan förutse idag. Utmaningen ligger i att göra en tillräckligt träffsäker förutsägelse om detta behov samt att skapa affärsmodeller som tillvaratar både rättighetshavares och licenstagares intressen. Delphis jurister har goda möjligheter att hjälpa till med detta.

Kristian Fredrikson,
Senior Associate / Advokat

Angelica Lundqvist,
Associate